

sau effectu, de ministro, de usu, id est de communione sub una vel altera specie; et tandem de veneratione Sacramenti disseremus.

Quarta et postrema de sacrificio.

CAPUT PRIMUM.

De hæresibus.

Antequam veniamus ad quæstiones propo- sitas de presentia corporis Domini in Eucharistia, explicanda erunt hæreses contra- riae, contra quas pugnandum est, et sententia Ecclesie, pro qua pugnandum.

Primi qui negarunt, Christi corpus esse in Eucharistia, videntur fuisse illi ipsi, qui primi hæresim zizania in Ecclesia serere coperunt, Simoniani, Menandriani, et similes; de his loquens sanctus Ignatius in epistola ad *Smyrnenses*, sic ait: «Eucharistias, et obla- tiones non admittunt, eo quod non confi- teantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi, » quæ sententia citatur a Theodoro in 3 *Dialogo* ex epistola ad *Smyrnenses*; ubi tamen nunc non habetur.

Ne autem gloriantur Calvinistæ sententiam suam valde antiquam esse, illud est obser- vandum, antiquissimos illos hæreticos, non tam sacramentum Eucharistie, quam myste- rium Incarnationis oppugnasse. Idcirco enim (ut Ignatius ibidem indicat) negabant Eucharistiam esse carnem Domini, quia nega- bant Dominum habere carnem. Quare nullus veterum, qui de hæresibus scripserit, hunc errorem in catalogo posuit, ut patet ex Ire- næo, Tertulliano, Philastro, Epiphania, Au- gustino, Theodoro, Damasceno: neque ullus veterum disputat contra hunc errorem primis sexcentis annis. His igitur omissis, primi, qui veritatem corporis Domini in Eucharistia in questionem vocarunt, fuerunt Iconomachi post annum Domini 700, in quodam suo conciliabulo Constantinopolitano, quod ipsi septimam synodum falso vocabant. Hi enim (ut refertur in septima Synodo, ac- tor. 6.) dicebant unicam esse imaginem Chri- sti ab ipso Christo institutam, nimirum panem, et vinum in Eucharistia, quæ representant Christi corpus, et sanguinem. Quocirca ab eo tempore Græci scriptores sæpe movent, Eucharistiam non esse figuram, sive imagi- nem corporis Domini, sed ipsum verum cor-

pus, ut patet ex ipsa Synodo septima loco ci- tato, ex Damasceno lib. iv. cap. 14, ex Theo- phylacto in cap. 26 *Math.* et in cap. 2 *prioris ad Corinthios*.

Secundus auctor hujus erroris fuit Joan. Scotus, non ille doctor subtilis, sed alius an- tiquior, qui tempore Caroli Magni, circa an- num Domini 800, scripsit. Is enim primus in Ecclesia Latina de hære dubie scribere cepit, cujus librum de *Eucharistia* damnatum fuisse in concilio Vercellensi, testatur Lanfrancus in suo libro de *Veritate corporis et sanguinis Domini in Eucharistia*.

Tertius fuit Bertramus tempore Caroli Crassi, circa annum Domini 886, cujus liber adhuc exstat. Is rursum in controversiam vo- care cepit, an esset vere in Eucharistia illud ipsum corpus Domini, quod de Virgine na- tum erat. Confutavit hunc errorem doctissi- me Paschasius, abbas Corbeiensis, qui illo ipso tempore floruit.

Quartus fuit Berengarius, archidiaconus Ecclesie Andegavensis, circa annum Domini 1050, qui auctor habetur hujus erroris, non quod primus eum invenerit, sed quod primus aperte defenderit, et propagare studuerit, et re ipsa propagaverit. Refutatur Berenga- rium tres insignes scriptores, qui simul cum Paschasio editi sunt, Lanfrancus, Guitmundus, et Algerus: de quibus ita censuit Petrus Cluniacensis initio libri de *Sacrificio*, ut diceret Lanfrancum scripsisse contra hæresim Berengarii bene, plene, perfecte; Guitmundum melius, plenius, perfectius; Algerum optime, plenissime, perfectissime. Porro quatuor errores Berengarius docuit, per quos parens videtur fuisse omnium sectarum, quæ hoc sæculo vigent. Primo docuit, par- vulos non esse baptizandos, ut Guitmundus testatur lib. I. *contra Berengarium*; atque hinc pater dici potest Anabaptistarum. Se- cundo docuit, corpus Domini non esse in Eucharistia, nisi ut res significata est in suo signo, ut referunt Lanfrancus, Guitmundus, Algerus, auctores illius temporis; hinc vero pater est Sacramentatorum; quod agnoscit Calvinus in ultima admonitione ad Joachi- mum Wesphalum. Tertio docuit, post alteram palinodiam (nam ter revocavit errores suos, ut infra dicemus) corpus Domini esse

quidem vere in Eucharistia, sed simul cum pane, et vino: unde parens est Lutherano- rum. Fuisse autem hunc errorem Berengarii, colligitur ex lib. I. Guitmundi, qui scribit nonnullos Berengarii discipulos, qui doce- bant, corpus Domini vere esse in Eucharistia, sed simul cum pane, dicere solitos hanc fuisse subtiliorem doctrinam Berengarii. Idem etiam colligitur ex concilio Romano sub Gregorio VII, cujus concilii meminit Thomas Walden- sis tom. II. de *Sacrament.* cap. 43. Nam in eo concilio coactus est Berengarius confiteri non solum presentiam realem corporis Do- mini in Eucharistia, ut antea coactus fuerat in concil. Romano, sub Nicolao II, sed etiam transmutationem panis in corpus Domini. Quarto docuit idem Berengarius, teste eodem Guitmundo ibidem, legitima matrimonia posse dissolvi, in quo etiam pater fuit omnium hujus temporis hæreticorum. Sed de hoc alias.

Quintus propugnator hujus erroris fuit Henricus quidam cum Petro Bruis, circa an- num Domini 1140, qui assererat semel tan- tum, id est, in ipsa ultima Domini cœna cum Apostolis, Christi corpus vere datum sub specie panis: deinceps autem meram esse deceptionem, quod sacerdotum ministerio dicitur aut creditur. Testis est, et refutator hujus erroris Petrus Cluniacensis, qui eodem tempore floruit, in tractatu de *Sacrificio*.

Sextus fuit auctor sectæ Albigensium, cir- ca annum Domini 1208, ii enim inter alios plurimos errores, hunc etiam habuerunt, sa- cramentum Eucharistie, non esse verum cor- pus Domini. Testis est S. Antoninus in *Suma theologica* part. 4. tit. XI. cap. 7. §. 5.

Septimus fuit auctor sectæ Flagellantium, circa annum Domini 1330, teste Bernardo Lutsemburgensi, in *Catalogo hæreticorum*.

Octavus fuit Joannes Wiclef, circa annum Domini 1370, is enim rursum docere cepit non esse corpus Domini in Eucharistia, nisi ut in signo, ut patet ex IV. lib. *Triologi* cap. 2. et sequentibus, usque ad 10. Hujus libri post annum Domini 1400, delati in Bohe- miam, totum illud regnum infecerunt, ut scri- bit Æneas Sylvius lib. de *Origine Bohemorum* cap. 33, et Thomas Waldensis tom. XI. doc- trina 10. Tametsi enim Joan. Huss ab hoc errore semper abhorruit, ut ostendit Joan. Cochleus in *Historia Hussitarum*, tamen Jaco- bite, et alii permulti in Bohemia hunc erro- rem cum cœteris ex libris Wicleffi libenter hauserunt. Contra Wicleffum scripsit Tho- mas Waldensis in II. tomo de *Sacramentis*.

Nonus patronus hujus hæresis jam nostro sæculo fuit Andreas Carolstadius, archidia- conus Wirtembergensis, ac Lutheri discipu- lus primarius. Lutherus enim nunquam aperte hanc hæresim docuit, quin potius acerrime illi restitit aliquando: tamen sine dubio semina jecit hujus erroris, ut etiam Anabaptismi, de quo supra diximus; licet postea, tum Sacramentarios, tum Anaba- ptistas confutare conatus sit: siquidem multa docuit, ex quibus ansam præbuit Sacramen- tarios hujus hæresis renovanda. Primum in epist. ad *Argentineses* asserit se valde propen- sump fuisse in eam sententiam, quæ in Eucharistia nihil præter panem agnoscit, et con- natum totis viribus hoc asserere, sed non potuisse Scripturis satisfacere, quæ contra objiciebantur. Quid igitur mirum, si discipuli ejus id tentare ausi sunt, quod magistro gratissimum fore putabant? Deinde lib. de *Caplivate babilonica* cap. de *Baptismo*, asseruit Sacramenta non justificare, sed esse nuda signa. Ex quo recte colligi videtur in Eucharistia non esse revera Christum: quorsum enim ibi esset, si nihil nobis conferre debe- bat? In eodem lib. cap. de *Eucharistia*, nega- verat, caput VI. Joannis ad Eucharistiam pertineret. At hæc fuit præcipua causa cur Sacramentarii negaverint realem presen- tiam Christi in Eucharistia. Ibidem scripsit, verba Evangelistæ: *Hoc est corpus meum*, hunc facere sensum: Hic panis est corpus meum. Quæ sententia aut accipi debet tropice, ut panis sit corpus Christi significative; aut est plane absurda, et impossibilis: nec enim fieri potest, ut panis sit corpus Christi. Itaque maluerunt Lutheri discipuli recurrere ad tropum, quam admittere manifestam absurdatatem.

Denique in libro de *Eucharistia* ad Wal- denses, negat Eucharistiam adorandam, et in dubium revocat, an eum corpore sit etiam anima, et divinitas in Eucharistia. At certe ex his manifeste sequitur, non esse revera Christum in Eucharistia. Nam ubicunque re- vera est, adorandus est, nec potest ullo mo- do separari anima, et divinitas a Christi cor- pore, ut notissimum est. His ergo Lutheri sententiis edoctus Carolstadius anno 1523, vel, ut alii volunt 1524, librum edidit, in quo aperte negavit presentiam corporis Domini in Eucharistia. Vide de Carolstadio Joan. Cochleum in *Actis Lutheri* anno 1523.

Decimus patronus hujus erroris fuit Hul- dricus Zwinglius, Tigurinus pastor, qui cum

aliquot annis docuisset Lutheri heresim, ac palam asseruisset, in Eucharistia vere esse corpus Christi, sed cum pane; tandem eodem anno, quo Carolstadius, librum edidit de *Vera et falsa Religione*: at que in eo retractat sententiam suam, ac novam quandam statuere nititur, nimirum, corpus Domini non esse in Sacramento, nisi ut in sigao. Non est autem prætereundum, quam egregie purget Zwinglius inconstantiam suam. Dicit enim se multo antea agnovisse id quod verum erat, sed tempore servivisse; et in hoc laudari se a Christo tanquam servum prudentem, et fidelem, qui dat cibum familie in tempore suo. Sed nimis frigida excusatio est: non enim laudat Christus eos qui, ut tempori serviant, mentiuntur in rebus tanti momenti. Imo Zwinglius non tam se purgat, quam inquinat hac sua defensione: ut enim ignorantiam tegat, improbitatem prodit.

Zwinglio comes accessit Joannes Oecolampadius apostata ex monaco Birgittano, qui eodem tempore librum scripsit, de genuina expositione verborum: *Hoc est corpus meum*, ubi etsi in re conveniat cum Zwinglio, tamen commodius exponere conatus est verba cœnæ, ut infra dicemus. Zwinglium, et Oecolampadium secuti sunt permulti eorum discipuli, ac præcipue Henricus Bullingerus Zwinglii successor, in sede Tigurina, qui scripsit Apologiam pro Zwinglio contra Lutheranos; et Bernardinus Oebnius, qui scripsit etiam librum de cœna Domini contra Westphalum, et Petrus Martyr, qui scripsit ingens volumen de Eucharistia contra Stephanum Gardinerum, in quo refellit solutiones Gardineri ad 255 argumenta Sacramentariorum.

Undecimus patronus insignis erroris Berengariani fuit Joan. Calvinus. Is igitur anno Domini 1536, edidit primo suas institutiones, ut apparet ex epistola dedicatoria ad regem Gallorum Franciscum, quas postea iterum edidit actas anno 1539, et tandem anno 1559, tertio mutata forma, et quatuor libris comprehensas edidit.

Edidit etiam anno 1540, librum de cœna Domini gallice, quem post annos quinque Nicolaus Galasius latinum fecit: in quo libro extremo aperte, ac nominatim reprehendit tum Lutherum, tum Zwinglium, et se iudicem eorum constituit, ac novam opinionem introducit, quæ tamen revera nihil differt a sententia Zwinglii.

Unde paulo post, id est, anno 1549, edidit libellum de consensu suo cum Tigurinis in re

sacramentaria. Multa præterea de hac rescripti in lib. de *Reformanda Ecclesia*, in commentariis tum ad cap. xxvi Matth. tum ad cap. xi. prior ad Corinth. et in responsionibus ad Joachimum Westphalum.

Calvinum sequitur Wilhelmus Klebitius, qui scripsit librum contra Heshusium, quem inscripsit: *Victoria veritatis, et ruina Papatus Saxonici*: quando videlicet in ditione comitis Palatini obtinuit Calvinismus. Item Petrus Boquinus, qui scripsit *Examen libri Heshusii de corpore Domini*, in quo egregie Calvinum tuetur. Denique Theodorus Beza, qui adhuc superest, Galvini Genevæ in cathedra pestilentie successor, multa scripsit pro errore calviniano, ut: *Suumam doctrinæ de re Sacramentaria*; librum de *Cœna Domini* contra Westphalum; Dialogum qui inscribitur *Κρονοζυγία*, sive *Cyclops* contra Tilmannum Heshusium.

Porro Galvini sententia breviter explicanda est, quia de industria obscure ab illo proponitur, ut mysterii aliquid continere videatur. Primo igitur docet Calvinus cum suis, symbola cœnæ tantum esse in terra: corpus autem Christi tantum esse in cœlo: proinde tanto intervallo abesse Christi corpus a pane, et vino in cœna, quanto abest terra ab altissimis cœlis. Quod videlicet Christi corpus nusquam sit nisi in certo, ac determinato loco cœli; id habet disertis verbis in fine *Consensus cum pastoribus Tigurinis*: idem habet etiam disertis verbis Beza in *Suumam doctrinæ de re Sacramentaria* quæst. 6.

Secundo docet, symbola, et corpus Christi, licet loco inter se plurimum distent, tamen conjuncta esse, non solum ratione signi, quia unum est signum alterius, sed etiam quia cum signo Deus nobis vere exhibet ipsum verum Christi corpus et sanguinem, quo anime nostre vere alantur in vitam æternam. Id habet Calvinus in omnibus locis supra citatis. In cap. xxvi. Matth. sic loquitur: « Vere in cœna datur nobis corpus Christi, ut sit animis nostris in cibum salutarem, hoc est, substantia corporis Christi pascuntur anime nostre, ut vere unum efficiamur cum eo. » Et infra: « Non ergo vacuum et inane signum nobis proponitur, sed vere carnis et sanguinis Domini sunt participes, qui fide promissionem hanc recipiunt. » Et lib. iv. *Institut.* cap. xvii. § 5. docet, comedere Christi carnem, non esse solum credere, sed vere participem fieri carnis ejus; et ponit exemplum: « Quod emadmodum, enim, inquit, non aspectus, sed cœsus

panis alimentum corporis sufficit: ita vere, ac penitus participem Christi animam fieri convenit. » Et § 32: « In sacra sua cœna jubet me sub symbolis panis ac vini, corpus ac sanguinem suum sumere: nihil dubito, quin et ipse vere porrigat, et ego recipiam. » Et in libro de *Cœna Domini*, cap. 2, ponit exemplum de columba, in qua apparuit Spiritus sanctus.

Ut enim illa columba dicta est Spiritus sanctus a Joanne Baptista, Joannis primo, quia certissimum signum erat presentie Spiritus sancti; ita panis per metonymiam dicitur corpus Christi, quia est certissimum signum presentie corporis Christi, quod nobis datur in cœna.

Unde ibidem affirmat, Christum nobis in cœna veram, propriamque carnis et sanguinis sui substantiam donare. Similia habet etiam Beza loco notato, de *re Sacramentaria*, quæst. 6. Unde etiam quæst. 7. admittit illas propositiones Lutheranorum: Corpus Christi esse in pane, vel sub pane, vel juxta panem; si sano modo intelligantur, id est, quod significant simul cum pane vere donari nobis corpus Christi. Quia vero hoc secundum videtur pugnare cum primo (quomodo enim corpus Christi vere nobis datur cum pane, et est presens in cœna, si corpus Christi solum est in summo cœlo, et panis tantum est in terra?) ideo ponit tertium dictum.

Tertio igitur dicit, non posse ingenio comprehendere, sed sola fide, quomodo fiat ista conjunctio rerum tam distantium. Sic loquitur lib. iv. *Institut.* cap. xvii, § 7: « Nihil, inquit, restat, nisi ut in ejus mysterii admirationem prorumpam, cui nec mens plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest. » Et § 10: « Et si autem incredibile videatur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem ut nobis sit in cibum; meminerimus, quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, et quam stultum sit ejus immensitatem modo nostro veluti metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum vere unire, quæ locis disjuncta sunt. » Et § 32: « Porro, inquit, de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcana, quam ut vel meo ingenio, comprehendere, vel enarrari verbis queat. » Similia habet Beza de *re Sacrament.* quæst. 9: « Sed, inquit, nihilominus fatemur incomprehensibile esse mysterium Dei; quo fit, ut quod est et manet in cœlis, et non alibi, nobis, qui

nunc in terra sumus, et non alibi, vere communicetur. » Et infra: « Quo fit ut tota hæc actio valde proprie *πρωτότυπον* vocetur. » Sed quia intelligebat Calvinus hoc suum mysterium plane esse incredibile, et apertissimam repugnantiam involvere, ideo addit quartum.

Quarto dicit, non ipsum corpus Christi ad nos descendere, sed quandam vim substantialem ex Christi carne ad nos derivari per Spiritum ejus, tanquam per canalem quemdam. Ubi videtur dicere non substantiam, sed qualitatem quandam nobis dari. Sic enim loquitur lib. iv. *Institut.* cap. xvii, § 12: « Vinculum, inquit, istius conjunctionis est Spiritus Christi, cujus nexu copulamur: et quidam veluti canalus, per quem quicquid Christus ipse et est, et habet, ad nos derivatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem ad generandos, fovendos, vegetandos ejus fetus, suam quodammodo substantiam ad eam trajicere; cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio ad communionem carnis et sanguinis ejus in nos traducendam? » Et § 32: « Ingenue confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem, qualis ab ipsis doceatur, me repudiare; quia nobis sufficit, Christum et carnis substantiam vitam in animas nostras spirare, imo propriam in nos vitam diffundere, quamvis in nos ingrediatur ipsa Christi caro. » Quod ergo dixerat supra § 10, ad nos usque penetrare Christi carnem, licet tanto intervallo distantem, debet intelligi, non per se, sed per virtutem suam. Quod tamen ipse viderit, quam recte cohaereat cum iis, quæ supra dixerat de presentia Christi in cœna; nisi etiam presentiam intelligat, secundum virtutem, non secundum substantiam.

Quia vero, si realis aliqua qualitas, ex Christi corpore ad nos descenderet, periculum esset, ne nimis multum huic Sacramento tribueremus, ideo addit: Quinto, communicationem istam sive corporis Domini, sive virtutis ejus tantum fieri per fidem. Fides enim apprehendit Christum in cœlo existentem, et cum nostrum facit, ut participare possimus bona ipsius. Itaque nulla fit realis conjunctio Christi nobiscum, sed solum per cogitationem. In quo certe nullum est mysterium, nullum miraculum, nulla difficultas intelligendi. Quis enim non facillime capiat, fide apprehendi posse Christum, imo etiam totam Trinitatem? Sic igitur habet Calvinus lib. iv. *Institut.* cap. 17, § 5: « Interim vero hæc

non aliam esse, quam fidei manducationem, fatemur : ut nulla alia fingi potest. » Et § 31 : « Christus, inquit, præsens illis non videtur esse, nisi ad nos descendat : quasi vero, si ad se nos evehat, non æque potiamur ejus præsentia. » Hæc ille.

Ubi videtur corrigere, vel explicare, quod dixerat, § 10, carnem Christi magno miraculo ad nos penetrare : nunc enim sublato omni miraculo, dicit, nos fide ad ipsum ascendere. Item § 32, dicit, fidem esse, quæ pascitur Christi corpore : porro fides non aliter manducat, quam credendo. Idem repetit in aliis libris ; et idem habet Beza in lib. *de Summa doctr. in re Sacrament.* quæst. 9, 10, 11 et 13. Neque moveri debemus quod Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17, § 5 et 11. negat, Christum sola cogitatione, vel intelligentia, manducari, ac dicit, non esse omnino idem credere in Christum, et manducare Christum.

Nam ibidem asserit, manducare Christum non esse quidem ipsum credere, sed effectum tamen ejus esse : nam credendo manducamus ; siquidem ex actu fidei sequitur, ut Christus sit in nobis, et nobis sua bona communicet. Unde Beza in lib. *de Cæna Domini* contra Westphalum cap. 9, dicit, hoc interesse inter fidem, et manducationem Christi, quod inter manum, et apprehensionem, quæ manu fit. Quia vero non est in nobis Christus nisi per fidem, ut perpetuo Calvinus, et Beza dicunt ; inde fit, ut non sit in nobis, nisi objective, quomodo in nobis est id omne, de quo actu cogitamus.

Porro ex hoc sequitur sextum eorum pronuntiatum, quo asserunt homines improbos non percipere corpus Christi, licet symbola percipiant. Nam (ut ait Beza in *Summa doctr. de re Sacrament.* quæst. 13) : « Sicut symbola accipiuntur solo ore corporis, ita corpus Christi solo ore fidei : cum ergo non habeant impii os fidei, non percipiunt nisi symbola corporis Domini. » Docet hoc idem Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17, § 33 et 34. Imo in libello *de Consensu cum Tigurinis*, solos prædestinatos dicit, percipere symbola externa cum re per symbolum significata, sicut soli prædestinati habent veram fidem.

Septimum ac postremum eorum pronuntiatum est : non esse eam vim in sacramento Eucharistia, ut det ipsum corpus Christi, aut fidem non habenti, sed solum ut testetur, et confirmet, jam haberi. Ita habet Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17, § 2 : « Magnum, inquit, fiducia, et suavitatis fructum ex hoc

Sacramento colligere possunt piæ animæ, quod testimonium habent, in unum corpus nos cum Christo coaluisse, ut quidquid ipsius est, nostrum vocare liceat. » Et § 5 : « Non, inquit, facit Sacramentum, ut Christus panis vitæ esse primum incipiat, sed in memoriam revocat panem vitæ esse factum, quo assidue vescamur. » Et infra : « Pollicetur enim nobis quidquid fecit, aut passus est Christus, id ad nos vivificandos factum esse. » Et in lib. *de Cæna Domini* cap. 3, docet, ad præparationem ad hoc sacramentum percipiendam requiri, ut quis antea fidem veram habeat, et per fidem sit factus Christi membrum, atque adeo Christum in se habeat. Denique nisi Calvinus diceret, Eucharistiam tantum esse testimonium acceptæ gratiæ, et veluti sigillum obsignans, et confirmans promissionem verbo factam, destrueret omnia, quæ antea docuit de Sacramentis.

Hinc autem nos tria colligere debemus. Primum, falso jactasse Calvinum sententiam suam de Eucharistia esse difficillimam, et incomprehensibilem humano ingenio, atque adeo summum mysterium. Non enim majus mysterium est, quod symbola panis, et vini revocent nobis in memoriam, Christum pro nobis passum, et mortuum esse, quam quod id faciat imago Crucifixi, præsertim si addatur hæc inscriptio ex verbo Dei : *Eccc agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Nam ejusmodi imago cum tali inscriptione idem omnino facit, quod Eucharistia Calvini, et sine ullo miraculo tam imago, quam inscriptio naturaliter agit, dum memoriam passionis Domini pro nobis tolerate excitat.

Deinde, meras ludificationes esse illa omnia magnifica encomia Eucharistia ; cum vide licet tot in locis Calvinus dicit, nobis una cum symbolis dari ipsum verum, et reale Christi corpus, et eo nutrirî animas nostras, etc. Nihil enim tandem nobis relinquit, nisi nudum symbolum rei jam habitæ.

Denique, ex hac Calvini sententia sequi illud absurdum, ut porrigere cœnam Domini, sit testificari, illum cui porrigitur, jam antea sumpsisse cœnam, et Christi corpus comedis. Quod est intolerabile, si respiciamus usum vocabulorum : et est sepius falsum, cum plurimis porrigantur ista symbola, qui tamen non comederunt corpus Christi, secundum regulas Calvini, cum sint impii. Quocirca falso testificantur ministri, illos comedis corpus Christi ; et tamen ita continentur ista sua testificatione, ut Calvinus lib. IV.

id est, eo modo quo suapte natura existunt corpora, nec sensibilibus, mobiliter etc. Imo cap. 17, § 2, dicit, ex hoc Sacramento sibi secure promittere posse, regnum cœlorum non magis sibi exidere posse, quam ipsi Christo. Sed de his hactenus.

CAPUT II.

Explicatur sententia Catholicæ Ecclesiæ.

Jam vero explicandum erit, quid de hac re sentiat ac senserit catholica Christi Ecclesia. Summa catholice sententiæ his verbis exprimitur in Concilio Tridentino sess. XIII, cap. 1. « Principio docet sancta Synodus, et aperte ac simpliciter profitetur in almo Sanctæ Eucharistia Sacramento, post panis et vini consecrationem Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum, atque hominem, vere, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilibus contineri. »

Singula verba hujus decreti aliquid continent, quo damnentur hæreticorum sententia. Primo, Concilium docet, post Sacramenti hujus confectionem adesse corpus Christi, quod est contra Lutheranos ubiquistas, qui etiam ante consecrationem adesse volunt corpus Domini : est etiam contra Calvinistas, qui dicunt Eucharistiam esse signum conjunctionis cum Christo jam antea facta per fidem.

Secundo, Concilium dicit, Sacramenti confectionem esse consecrationem panis et vini, cujus vi, exhibetur nobis corpus Christi. Id quod est contra eosdem ubiquistas, qui non vi consecrationis, sed vi omnipræsentia corporis Christi, id fieri contendunt : est etiam contra Calvinistas, qui non ex consecratione, sed ex promissione Evangelii in concione explicata volunt effici sacramentum.

Tertio, Concilium docet, totum Christum esse in hoc sacramento : id quod explicatur clarius in 1. canone ejusdem sess. ubi habemus, et realis, non poterat melius explicari, quam illo adverbio, *substantialiter*. Id enim significat, totum Christum in Sacramento existere ad modum substantiæ, non quantitatatis, idque ea ratione, quia substantia panis convertitur in substantiam corporis Christi ; cætera autem substantiam concomitantur, et ideo modum existendi substantia habere debent. Porro substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora

post resurrectionem, nullo modo potest. Porro est hoc adversus Lutherum, qui in dubium revocat istam concomitantiam, in lib. *de Waldenses, de Eucharistia.*

Quarto, Concilium dicit, Christum in Sacramento esse vere. Id quod asseritur contra omnes Sacramentarios, qui volunt Christum adesse, ut in signo, et figura. Figura enim veritati opponitur, ut colligitur ex primo canone ejusdem sessionis, ubi posteaquam Concilium dixerat, Christum esse vere in Eucharistia, explicat per negantem particulam : « Non autem solum in signo, aut figura. »

Quinto : dicit *Realiter*, quod opponitur figmento Calvinistico, qui (ut supra ostendimus) vult adesse, ut fide apprehenditur. Quod etiam disertis verbis Zwinglius docet, in *Confess. ad Carolum*, quam citat Beza in lib. *de Cæna Domini* contra Westphalum cap. IX ; ait enim Zwinglius, se credere in cœna Domini verum Christi corpus adesse, hactenus quidem, ut fidei contemplationi sit veluti præsens, quod corporaliter est in cœlis. Itaque Sacramentarii sæpe dicunt, reale corpus Christi in cœna adesse, sed realiter adesse nunquam dicunt, quod legitur ; nisi forte loquantur de cœna, que fit in celo, ut mox dicam. Atque hinc sequuntur due alia differentia inter nos, et Sacramentarios : quod illi negant Christum in Eucharistia adorandum ; aut sumi posse ab illis, qui non credunt, nos utrumque concedimus.

Sexto, Concilium addit : *Substantialiter*, tum contra Calvinistas, qui dicunt, corpus Christi, quoad substantiam, esse tantum in celo ; sed nescio, quam virtutem, seu vigorem inde ad nos manare ; unde idem Concilium can. 1. opponit illud, *substantialiter*, virtuti ; tum etiam, ut explicaret modum existendi Christi in sacramento. Nam, ut paulo infra idem Concilium dicit, Christi corpus in celo habet modum existendi naturalem, in sacramento autem non naturalem, sed sacramentalem. Porro modus existendi sacramentalis, et tamen simul verus, et realis, non poterat melius explicari, quam illo adverbio, *substantialiter*. Id enim significat, totum Christum in Sacramento existere ad modum substantiæ, non quantitatatis, idque ea ratione, quia substantia panis convertitur in substantiam corporis Christi ; cætera autem substantiam concomitantur, et ideo modum existendi substantia habere debent. Porro substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora

circumstantia. Quare in Christo (ut est in Sacramento) est quidem debita magnitudo præter substantiam : sed per eam non occupat locum, neque extenditur ad extensionem magnitudinis, sed est per modum substantiæ. Pari ratione est in Christo sua figura, sans color, et tamen invisibilis est, ut Sacramento continetur, quoniam figura, et color non habent modum qualitatis, sed substantiæ, ut in Sacramento sunt. Denique habet etiam Christus, ut est in Sacramento, certas qualitates, quibus tangi posset; et tamen per se ac proprie tangi nequit, quia eæ qualitates habent (ut sæpe diximus) modum existendi substantiæ, non qualitatis. Vide S. Thom. lib. iv. *contra Gentiles* cap. 61. et 3. par. quæst. LXXV. art. 5.

Septimo, Concilium dicit, corpus Domini sub illis speciebus sensibilibus contineri; quibus verbis explicatur adhuc clarius modus existendi Christi in Eucharistia. Christus enim non est in Eucharistia ut in loco, vel ut in vase, aut quasi sub aliquo velo; sed est ad eum modum, quo erat substantia panis sub suis accidentibus, eo excepto, quod accidentia illa inhaerebant panis substantiæ, Christi autem substantiæ non inherent. Unde ex natura rei peracta consecratione tamdiu perseverat corpus Domini in Eucharistia, quamdiu naturaliter mansisset substantia panis sub illis eisdem accidentibus : atque hoc est Christi corpus sub speciebus panis contineri.

Ex qua sententia refutatur fraudulenta quaedam confessio Bezae. Nam (ut refert Claudius a Xantes in *Respons. ad Apologiam Bezae*) anno 1536, Theodorus Beza, ut Lutheranos per dolum traheret ad Calvinismum, scripsit confessionem in qua asseruit, Christi corpus verum, et naturale, vere et realiter esse præsens in cœna, et communicantibus vere et realiter exhiberi; atque in eam confessionem consentire asseruit Ecclesias Helvetiorum et Genevensium. Verum cum inde Lutherani de Sacramentariis triumpharent, et Tigurini graviter in Bezam invehì cœpissent, respondit ille, se vera scripsisse, sed a Lutheranis non bene intellecta; neque enim se locutum de cœna Domini, quæ celebratur in terris, sed de illa, quæ celebratur in cœlis, ubi Christus vere, et realiter præsens est. Sed Concilium Tridentinum prævenit ejusmodi fraudes, cum non ait

in cœna corpus Domini præsens esse, sed sub speciebus panis et vini vere, et realiter contineri. Atque hæc de expositione decreti. Ex qua expositione deduci possunt aliquot regulæ de modo loquendi in hac materia.

Prima regula. — Nomina substantiva, quæ dicuntur de Christo, sive ejus corpore, extra Sacramentum dicuntur etiam de ipso, ut est in Sacramento. Ratio est, quia nomina substantiva significant naturam rei, abstraheudo a modo : rei natura autem, et essentia omnium, quæ sunt in Christo, vere est in Sacramento. Itaque verissime dicimus, in Sacramento esse corpus, carnem, sanguinem etc. et carnem illam esse corpus, non spiritum.

Secunda regula. — Nomina adjectiva, quæ dicunt ordinem ad corpora circumstantia, non dicuntur de Christi corpore, ut est in Eucharistia, licet dicantur de eo, ut est in cœlo; alia vero dicuntur. Ratio est, quia corpus Christi propter modum existendi in Eucharistia peculiarem, non dicitur ullum ordinem ad corpora circumstantia, ut diximus. Itaque dicemus quidem corpus Christi, ut est in Eucharistia, esse verum, reale, naturale, animatum, quantum, coloratum etc. et carnem illam dicemus esse corporalem, non spirituales : nisi nomen spirituale sumatur, sicut I Cor. xv. *Seminatur corpus animale, surgit spirituale* (1), id est, obediens spiritui in omnibus. At non dicemus corpus Christi in Eucharistia esse sensibile, visibile, tangibile, extensum, licet tale sit in cœlo : quia ista nomina dicunt ordinem ad corpora circumstantia, quem non habet corpus Christi in Eucharistia. Unde Augustinus, ut citatur a Gratiano de *Consecrat.* dist. 2. can. *Nos autem*, invisibilem appellat Christi carnem in Sacramento : « Nos, inquit, in specie panis et vini, quam videmus, res invisibiles, carnem et sanguinem honoramus. »

Tertia regula. — Adverbia, quæ dicunt modum existendi corporalem, non dicuntur de Christo in Eucharistia, licet dicantur de ipso, ut in cœlo residet : alia vero nihil prohibet dici. Ratio est, quia (ut sæpe diximus) non habet Christus in Eucharistia modum existendi corporum, sed potius spirituum, cum sit totus in qualibet parte. Itaque dicemus, Christum esse in Eucharistia vere, realiter, substantialiter, ut Concilium recte loquitur, sed non dicemus, corporaliter,

contra dici posset esse spiritualiter, ut Bernardus dicit in sermone de S. Martino, ubi affirmat in Sacramento exhiberi nobis veram carnem substantiam, sed spiritualiter, non carnaliter : tamen non videtur hæc vox multum frequentanda, quia periculum esset, ne traheretur ab adversariis, non tam ad modum, quam ad ipsam naturam significandam ; propter quod item periculum non videtur valde usurpandum illud, non esse corporaliter, nisi addatur continuo explicatio.

Quarta regula. — Verba quæ significant præsentiam corporis Domini in Eucharistia, abstrahendo a modo existendi cum ordine ad alia, simpliciter affirmari possunt; reliqua non item. Quare recte dicimus : Corpus Domini est, continetur, manet, reperitur, sumitur, percipitur in Eucharistia; at non recte dicerebimus : Corpus Christi in Eucharistia extensum est, occupat locum etc.

Quinta regula. — Quamvis corpus Christi in Eucharistia per se non videatur, nec tangatur, nec moveatur; tamen ratione specierum, sive accidentium, quibus conjunctum est, potest dici, videri, tangi, moveri, etc. Id patet, quia species illæ vere videntur, tanguntur, moventur; et quod eis convenit, usitate etiam tribuitur ei, quod est cum illis conjunctum. Nam hoc modo angeli, qui sunt spiritus, dicebantur videri, et tangi corporeis oculis, quando videbantur, vel tangebantur corpora ab illis assumpta. Genes. xix, et in toto lib. Tobie Scriptura passim vocat angelos, quos dicit visos, auditos, tactos. Imo Joan. 1. Spiritum sanctum dicit se Joannes vidisse, cum columbam vidit. Hinc etiam Patres eodem modo loquuntur de corpore Domini in Sacramento. Chrysostomus hom. 83. in *Matth.* « Ipsum (Christum) vides, ipsum tangis, ipsum comedis; » et homil. 24. in *priorem ad Corinthios* dicit : Regium corpus nobis intendum, et tangendum proponi, et Cyrillus lib. xii. in *Joan.* cap. viii. « Præbet, inquit, nobis carnem suam tangendam. » Et Augustinus serm. 2. de *Verbis Apostoli* : « Quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur. » Denique in Concilio romano, sub Nicolao II, compulsus est Berengarius confiteri Christi corpus sensualiter sacerdotum manibus tangi, et frangi.

Sed existit hoc locum quorundam dubitatio; num ea, quæ dicuntur de Christo ratione specierum, dicantur de ipso vere, et proprie, an per aliquem tropum. Et quidem aliqui

volunt, vere, et proprie dici eo modo, quo dicerentur illa eadem vere, et proprie de pane, si addeset : panis enim vere et proprie dicitur videri, tangi, frangi, ratione accidentium suorum. Ratio horum est, quia existunt unionem Christi cum accidentibus panis, vel esse hypostaticam, vel ei valde similem; atque ideo fieri communicationem idiomatum inter Christum, et accidentia illa. Itaque sicut vere dicitur Deus in Christo videri, et tangi, imo etiam pati, et mori, ratione naturæ humanæ assumptæ : ita isti volunt, Christum in Eucharistia vere, et proprie videri, et tangi ratione accidentium panis. At sententia theologorum communis contrarium docet.

Ideo sit regula sexta ex Petro de Soto lect. 6. de *Sacramento Eucharistie*. — Verba quæ significant motum localem, vere et proprie dicuntur de corpore Christi in Eucharistia existente, ratione specierum; licet per accidens, non per se; cætera autem, quæ significant alias mutationes, vel actiones, dicuntur quidem de corpore Christi ratione specierum, sed improprie, et figurate.

Prima pars hujus regulæ certissima est, quia realis præsentia corporis Christi, id necessario requirit, ut motus speciebuses vere moveatur corpus Christi, quamvis per accidens : quomodo anima nostra vere mutat locum, cum corpus mutat locum. Itaque vere et proprie dicemus, Christi corpus in Eucharistia, attolli, deponi, deferri, collocari in altari, vel in pyxide, transferri a manu ad os, et ab ore ad stomachum.

Alter pars probatur, quia si quæ conveniunt speciebuses, excepto motu locali, debent proprie convenire corpori Christi, opereretur vel recipi eas mutationes immediate in corpore Christi, quod omnes negant; vel mediantibus speciebuses, et hoc loco infra dicemus contra opinionem, sive errorem de hypostaticæ unionis, si ista esset causa, quatuor absurda sequerentur. Primum, quod Christus in Eucharistia deberet etiam dici albus, et rotundus ratione specierum : quod tamen omnes absurdum esse confitentur. Cur enim potius actiones, et passiones, quam ipsæ qualitates de Christo dicantur, si est communicatio idiomatum? certe in mysterio

(1) I Cor. XV, 44.

incarnationis, non solum dicitur Deus ambulasse, comedisse etc. sed etiam fuisse corporeus, humilis, tristis etc. Secundum, quod sicut dicunt Christum vere et proprie videri, et tangi; ita possent dicere eum calefieri, aut frigeferi, imo et mucidum aut acidum fieri, quando ista contingunt in speciebus, ante eorum corruptionem: quemadmodum Deus dictus est pati, vulnerari, et mori in carne. At illa nemo plane concederet. Tertium, quod oporteret etiam speciebus tribuere Christi attributa; est enim mutua communicatio idiomatum. At nunquam est auditum, ut accidentibus aliquid ejusmodi tribueretur. Quartum, quod non liceret dicere, carnem Christi videri aut tangi, sed solum ipsum Christum; communicatio enim idiomatum tribuit soli supposito attributa utriusque nature, non autem attributa unius nature accommodat alteri; caro autem natura est, non suppositum. Et tamen Patres supra citati de carne ipsa loquuntur. Chrysostomus enim homil. 47. in *Priorem ad Corinthios* dicit, nos carni Christi dentes infingere; et Cyrillus loco notato: «Carnem suam, inquit, tangendam præbet.»

CAPUT III.

Ex figuris Testamenti veteris demonstratur præsentia corporis Domini in Eucharistia.

Nunc, ut ad probationem accedamus, Catholicam veritatem, quatuor argumentorum generibus confirmabimus, ac simul respondebimus ad ea, quæ adversarii in unoquoque genere objiciunt. Ad primum genus argumentorum pertinent Scripturæ testimonia; ad secundum, testimonia veterum Patrum; ad tertium, Ecclesiæ consensus; ad quartum, variæ rationes. Ex Scripturis quatuor argumenta peti possunt. Primum, ex figuris. Secundum, ex promissione. Tertium, ex institutione. Quartum, ex usu.

Ex figuris igitur Testamenti veteris sumitur hoc argumentum. Figuræ necessario inferiores esse debent rebus figuratis. Figuræ autem Sacramenti Eucharistiæ, vel sunt excellentiores, vel non inferiores simplici, et naturali pane, significante corpus Christi: igitur Eucharistia non est simplex et naturalis panis significans corpus Christi, sed est ipsum corpus Christi, panis vere cælestis, et super-substantialis.

Major propositio ex Apostolo Paulo certis-

sima est, qui Coloss. II. comparat figuras Testamenti veteris umbris, impletionem autem corpori. Et Hebr. X. comparat easdem figuras umbris, veritatem autem imagini. Umbra enim non est vera imago, sed vel est inanis similitudo imaginis, qualis efficitur, cum quis ambulat in sole; vel certe adumbrata imago in tabula, nondum expressa, et perfecta. Hieronymus in *cap. I. ad Titum*, ut in re clara non multiplicem testes: «Tantum, inquit, interest inter panes propositionis et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum, et ea ipsa, quæ per exemplaria figurabantur. «Sed etiam absque his testimoniis dubitari non potest, quin figura serviat veritati, et per eam impletur, ac perficiatur.»

Minor propositio dupliciter probari potest. Primum, ex his figuris, quæ sunt æquales pani. Deinde ex his, quæ sunt præstantiores. Figuræ æquales sunt illæ, quæ in pane sitæ erant. Primum panis, quem protulit Melchisedech, Genes. XIV. eum enim fuisse figuram Eucharistiæ docet Chrysostomus hom. 35. in *Genes.* «Vides, inquit, quomodo Sacramentum nostrum insinuat, vidisti typum, cogita, oro, veritatem.» Idem habent alii Patres, Cyprianus lib. II. epist. 3. Arnobius in *Psal. CIX.* Ambrosius lib. IV. de *Sacramentis*, cap. 3. Hieronymus in *cap. 26 Matth.* Clemens lib. IV. *Stromat.* Eusebius lib. 5. *Demonstrat. Evangel.* cap. 3. Damascenus lib. IV. cap. 14. Deinde erat panis propositionis, qui solum a puris, et sanctificatis comedi poterat, Exod. XI. et I Regum XXI. quem figuram Eucharistiæ fuisse testantur Hieronymus in *cap. ad Titum.* Damascenus loco notato, et Cyrillus *Cateches. 4. mystag.* Item panis primitiarum Levit. XXIII. ad quem alludens Irenæus lib. IV. c. 32. vocat Eucharistiam primitias divinorum munerum in novo Testamento. Denique panis ille Angelicus, quo Elias roboratus, quadraginta dierum spatio ambulavit, usque ad montem Dei Horeb, ubi et Deum quodammodo vidit III Reg. XIX.

Ex præstantioribus tres sunt præcipuæ figuræ, quæ robustissima argumenta Catholicis præbent. Prima, agnus paschalis, quem figuram Eucharistiæ fuisse docent multi veterum; ut Tertull. lib. IV. in *Marcion.* Isichius in *cap. 23. Levitic.* Hieronymus in *cap. 26. Matthæi.* Chrysostomus hom. de *Proditione Judæ.* Cyprianus lib. de *Unit.*

Ecclesiæ. Augustinus lib. II. *contra litteras Petilianæ* cap. 37. «Aliud est, inquit, Pascha, quod Judæi de ove celebrant, aliud, quod nos in corpore et sanguine Domini accipimus.» Leo serm. 7. de *passione Domini.* Gregorius hom. 22. in *Evangelia.* Et ex ipso Evangelio Matth. XXVI. Luc. XXII. manifeste colligitur: non enim alia de causa Dominus post agnum paschalem ritu judaico manducatum, continuo sacramentum Eucharistiæ instituit, nisi ut significaret, ut ait Leo loco citato, antiquam observantiam novo sacramento adimpleri, et tolli. Denique constat agni paschalis cæremoniam non tam fuisse positam in immolatione, quam in manducatione, ut patet Exod. 12. Igitur illi respondet in Testamento novo Agnus ille, qui tollit peccata mundi, quatenus manducatur; quod certe non aliter fieri solet, quam in Eucharistia.

Jam vero agnum paschalem Judæorum rem fuisse præstantiorem Eucharistia nostra, si in ea non vere Christi corpus continetur nullo negotio demonstrari potest. Si enim consideremus agnum, et panem, ut res naturales, dubitari non potest, quin agnus excellat: si vero ea consideremus ut Sacramenta, id est, symbola externa, eo modo etiam agnus excellit. Nam caro Christi melius significatur carne agni, quam pane: item mors Christi melius significatur morte agni, quam fractione panis; Christi innocentia, mansuetudo, et aliæ proprietates melius significantur per agnum illum electum, anniculum sine macula, qui in lege jubebatur immolari, et manducari, quam pane, qui nihil horum habet: effectus etiam Sacramenti, sive sit nutritio quædam spiritualis, sive excitatio fidei, melius obtinetur per esum agni, quam esum panis. Magis enim caro nutrit, quam panis; et id etiam fidem magis excitat, quod melius representat Christi mortem. Quare illa verba Domini: *Hic est corpus meum*, aptius per metonymiam dici possunt de agno paschali, quam de pane Eucharistiæ.

Alterâ figurâ est sanguis Testamenti. Nam Exod. XXIV. et Hebr. IX. describitur Testamentum vetus, ubi legitur, Moysem nomine Dei mandata legis proposuisse: deinde aspersisse sanguinem in populum, ac dixisse: *Hic est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus* (1).

Impleta est autem hæc figurâ in institutione

hujus Sacramenti; quod facile probari potest: posset enim aliquis existimare, illam esse figuram passionis Christi, et non institutionis hujus Sacramenti. Probat igitur primo, quia Luca cap. XXII. disertis verbis Dominus ait: *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine* (2): igitur ipsa cœna Testamentum institutum fuit. Secundo, quia videtur Dominus de industria uti voluisse iisdem fere verbis, quibus usus fuit Moyses: nam Matth. cap. XXVI. ita scribit eum dixisse: *Hic est sanguis meus novi Testamenti*, et præterea. Tertio, tunc Dominus proposuit etiam legem, ut antea fecerat Moyses, cum ait, Joan. XIII: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem* (3), et aspersit sanguinem in pectora discipulorum; quorum neutrum in passione factum legitur. Quarto, Testamentum fieri debet ab homine libero, ante mortem coram testibus, et per aliquod publicum instrumentum, quod exstat ad memoriam. Hæc omnia videmus adfuisse in ultima cœna, non autem in passione. Nam in ultima cœna Dominus adhuc liber erat, in passione autem, erat quoddammodo juris alieni, cum vinculus esset in manibus Judæorum. Item in ultima cœna testes aderant Apostoli, et confectum est publicum instrumentum exstans ad memoriam, id est, Sacramentum ipsum Eucharistiæ. In passione autem inimici aderant, non testes, excepto Joanne, neque ullum tunc instrumentum factum est. Denique in ultima cœna Dominus vivebat, in passione non tam vivebat, quam moriebatur. Unde Apostolus Hebr. IX. dicit: Testamentum morte confirmari; non enim valet dum vivit, qui testatus est, quasi dicat, ante mortem fieri, sed morte consequente firmari.

Hoc ergo posito, sanguinem illum Testamenti veteris, figuram fuisse sanguinem, qui nobis datur in Eucharistia; iisdem argumentis probari posset, meliorem fuisse figuram re ipsa figurata, si ibi verus sanguis, hic tantum sit vinum, quibus probavimus Agrum meliorem esse panem. Sanguis enim, et nobilior substantia est, quam vinum, et melius representat Christi sanguinem, quam vinum.

Tertia figurâ est manna, quod Judæis in deserto pluebat, Exod. XVI. Fuisse enim manna figuram Eucharistiæ, patet ex verbis Domini, Joan. VI: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt; qui*

(1) Exod. XXIV, 8; Hebr. IX, 20. — (2) Luc. XXII, 20. — (3) Matth. XXVI, 28; Joan. XIII, 34.

manducat hunc panem, vivet in æternum (1). Idem præterea colligitur ex Apostolo, qui I Corinth. x. mare rubrum comparat Baptismo, et manna Eucharistiae. Idem et Patres docent, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, et Augustinus in cap. vi. *Joannis*, et præterea Ambrosius lib. v. *de Sacrament.* cap. 1. de iis qui inil. myst. cap. viii. et ix. Denique tanta est inter manna, et Eucharistiam similitudo, ut res ipsa clamet, illud hujus fuisse typum. Manna datum est in deserto, dum filii Israel transito mari rubro ad terram promissionis pergerent: ita etiam (ut notat Augustinus tract. 11. in *Joannem*) Eucharistia datur in hujus vitæ deserto, dum post Baptismum tendimus ad veram patriam nostram, quæ est vita æterna. Deinde manna id habuit singulare, ut licet aliqui multum, aliqui parum collegisse viderentur, omnes tamen eandem mensuram invenirent, Exod. xvi. Quod certe aptissime quadrat in Eucharistiam, cum idem sit Sacramentum, eadem virtus, idem fructus in magna parte signorum, et in parva. Denique non caret mysterio, quod et manna, et aqua de petra, quibus utraque species Sacramenti figuratur, contemptum, dubitationes, et contradictiones passa sint, et propterea multi inde perierint, unde refecti debuissent. De manna Psal. LXXVII. *Nonquid panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Et Numer. xx. legimus aquam illam, aquam contradictionis appellatam, Et Numer. xxi. *Anima nostra nauseat super cibo isto levissimo* (2). Ibidem describitur strages occisorum propter hujusmodi murmurationes. Porro dubitationes, murmurationes, et contradictiones circa Eucharistiam hoc potissimum tempore notissimæ sunt. Et certe si (ut Apostolus ait, I Corinth. xi.) multi dormiebant, id est, moriebantur corporaliter olim, quia indigne sumebant Eucharistiam, multo plures credendum est mori in æternum, propter contemptum, et blasphemias in tam admirabile Sacramentum.

Jam vero, quod manna res fuerit multo præstantior, quam Eucharistia, si ea non vere continet corpus Domini, facile probari potest. Nam si consideremus manna, et panem Eucharistiae, ut dona quædam, abstrahendo a significatione; manna fiebat manibus Angelorum, unde dicitur panis Angelorum, Psal. LXXVII. et Sapient. xvi. Panis Eucharistiae fit manu pistorum. Manna pluebat e

caelo; panis iste prodit e forno. Manna habuit omnem saporem, imo summo miraculo, cuique sapiebat, quod is desiderabat. Sapient. 16, panis, nihil nisi panem sapit. Quid igitur est, quod Christus Joan. vi. ait: *Non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus datur vobis panem de caelo verum* (3); et alia quæ ibidem subjungit, longe anteponeus Eucharistiam suam manna Judæorum? Si vero considerentur ut symbola externa, melius Christum significat manna, quam panis, et quia illud erat e caelo, et quia habuit omnem saporem, et quia æqua mensura sumebatur ab omnibus, licet diversa esse videretur.

CAPUT IV.

Refellitur solutio adversariorum ad argumentum nostrum.

Ad hoc argumentum respondet Petrus martyr in sua defensione de Eucharistia part. 3. pagina 692. ac duo docet. Primo jactat fundamentum quoddam, videlicet in Sacramentis veteribus fuisse symbolum externum, et rem ipsam, sicut in nostris; et licet symbola nostra, et illorum sint diversa, tamen rem esse eandem. Et probat ex Apostolo I. Corinth. xi. qui dicit, Hebræos eandem nobiscum escam manducasse; et ne quidquam de re dabimus, eam ait desertis verbis fuisse Christum.

At in hac probatione bis peccat Martyr. Primo, quia Paulus nusquam dicit Hebræos eandem nobiscum escam manducasse. Illa enim particula (*nobiscum*) quam sæpe inculcat Martyr, et in qua totum præsidium ponit, non habetur in Apostolo, et nos supra in disputatione de Sacramentis in genere demonstravimus, Apostoli sensum esse, quod Hebræi eandem escam inter se comederint, non autem nobiscum. Secundo, quia Paulus nusquam dicit, escam, vel potum illum Hebræorum, seu rem Sacramentorum illorum fuisse Christum, quod tamen desertis verbis eum dicere, Martyr solita confidentia scripsit. Verba enim Apostoli hæc sunt: *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra; petra autem erat Christus* (4). Ubi Apostolus non dicit Christum fuisse aquam, quam

illi bibebant, sed petram, unde illa aqua pluebat; et petram non illam materiam, ex qua visibiliter, et quodammodo materialiter aqua pluebat, sed petram invisibilem, quæ Hebræos ubique comitabatur, id est, divinum Christi providentiam, et virtutem, quæ erat causa efficiens illius aquæ, et omnium bonorum. Sed de hac re satis multa loco citato disputavimus.

Unicus restat scrupulus, quia apud Paulum (ut Martyr ibidem annotavit) idem est edere, et bibere aliquid, et de aliquo: Nam I. Corinth. xi. dicit: *Bibere calicem, et, bibere de calice; et similiter, edere panem, et de pane* (1). At id verum est, cum agitur de re comestibili, vel potabili, ut in exemplis positis. Quia vero non recte dicimur bibere petram; ideo cum legimus, *bibere de petra*, non potest exponi, quasi idem sit, quod bibere petram, sed (ut nos diximus) quod bibere aquam ex petra manantem. Quare quantumlibet se verat in omnem partem Martyr, non efficit, ut Paulus dicat Hebræos bibisse Christum.

Secundo igitur Petrus Martyr jacto illo putrido fundamento, addit: Sacramenta nostra, quantum ad symbola externa, præstare antiquis Sacramentis, quia sunt magis firma, nec amplius mutanda, usque ad finem sæculi; et quia ostendunt rem factam, non, ut illa, futuram; et quia sunt simpliciora, et pertinent ad populum numerosiorem, et quia sunt clariora, non propter externam representationem, sed ex claritate verborum, quæ ibi proferuntur; unde etiam sequitur, quod majorem fidem excitant, et sic uberiorem fructum afferunt. Ac per istas prærogativas satisfieri putat argumento Catholicorum.

Sed minime satisfacit. Nam quod affinet ad Sacramenta, ut signa, extrinsecæ sunt illæ prærogativæ, quod nostra sint durabiliora, et quod significant rem præteritam, et quod ad plures pertineant; id enim totum pendet ex voluntate instituentis; et ideo, aut nullam, aut fere nullam dignitatem addunt signis, ut signa sunt. Exempli gratia, immolatio agni ex se non minus durabilis esse possit, et ad multos pertinere, et rem præteritam significare, quam fractio panis: quare per accidens est, quod Hebræi adhiberent immolationem agni ad rem futuram significandam, nos fractionem panis ad rem præteritam, ut notum est. Et idem de cæteris dici potest. Adde, cum Dominus Eucharistiam

instituit, mors ipsius, quæ eo sacramento significatur, futura erat, non præterita: igitur Eucharistia illa, quam Dominus ipse celebravit, nihil habuit præ cæna typica agni paschalis. Quorsum ergo Dominus iteravit eandem, et Eucharistiam tunc didit? Confacienda est in ipsa significatione, si propria, et intrinsecæ dignitas signorum quaeritur: illa enim sunt meliora, quæ melius significant. Signa vetera melius significare, quantum ad externam representationem, adversarius non negat, et nos in nostro argumento planissimum fecimus.

Solum ergo restat, quod nostra videantur excellere ratione verborum. Sed hoc adversarios nihil juvat: nam ipsi nolunt verba esse de essentia signorum, ut Catholici dicunt. Tria sunt enim genera verborum in sacramentis. Primo, sunt verba institutionis; et hæc communia sunt sacramentis veteribus, et novis, et non sunt proprie de essentia, cum ad causam efficientem pertineant. Secundo, sunt verba promissionis; et hæc etiam sunt communia, et non sunt de essentia: distinguuntur enim per adversarios verba, et sacramenta, sicut diploma, et sigillum; sed sicut fœdus, et signum fœderis. Unde Calvinus lib. iv. Institut., cap. 14. §. 1. dicit Sacramenta esse appendicem promissionum, et omnes adversarii dicunt sacramenta esse signa confirmantia promissiones. Quamvis igitur verba promissionis sint clariora in novo Testamento, quam in veteri, non tamen sequitur ideo sacramenta etiam esse clariora: potest enim fieri, ut diploma clarius obsignetur sigillo obscuriore, et diploma obscurius sigillo clariore et meliore. Et hoc admittere coguntur adversarii in materia sacramentorum, cum fateantur signa vetera fuisse clariora, quoad externam representationem. Quare si major fides exci-tetur in perceptione sacramentorum novorum, quam veterum, ut Martyr dicit, id non est ex vi signorum, sed ex vi verborum tantum, quæ distinguuntur a signis essentialiter, ut diximus. Tertio, sunt verba consecratoria; et illa sunt de essentia apud Catholicos, et ratione eorum sunt Sacramenta nostra signa clariora: sed hoc genus verborum adversarii explodunt, tanquam incantationem, et magiam. Nihil ergo illis remanet, unde probent, signa nostra esse clariora veteribus.

(1) Joan. Vi. 49. — (2) Psal. LXXVII. 20; Num. XXI. 5. — (3) Joan. Vi. 32. — (4) I Cor. X. 4.

(1) I Cor. XI. 26 et 28.

Sed licet etiam id probare possent, adhuc remanet insolutum argumentum nostrum ex comparatione rerum inter se, omnia significacione ; et hæc est comparatio, quæ fit in Scripturis, et apud Patres. Non enim Scriptura, et Patres dicunt, nostra Sacramenta excellere veteribus, quia melius significant, sed quia illa erant figura, et ista res figurata et proinde res ipsæ considerandæ sunt. Si autem res ipsæ considerentur, quis dubitet meliorem esse agnum pane, et manna etiam de cælo, quam panem ex furno ? Et hæc est comparatio, quam Christus facit Joan. vi. ubi non meminit significacionis, sed dicit, manna non fuisse panem vere de cælo, si cum pane Eucharistiæ conferatur. Pari ratione Patres, non dicunt, Eucharistiam esse præstantiorem, quam Manna, quia melius significat, sed quia continet corpus Christi, quod est incomparabiliter nobilitus, quam manna : unde nunquam comparant manna cum pane, ut facere debuissent, si de significacione ageretur, sed cum ipso corpore Domini. Loca Patrum multa ad hoc propositum attulit Gardinerus in eo libro, cui respondet Martyr, ut Origenem homil. 7. in *Numeros*, Cyprianum serm. de *cæna Domini*, Ambrosium de *lîs*, qui in *l. myster. c. 9. Hieronymum*. in *l. cap. ad Tit.* Chrysostomum hom. 83. in *Matth.* Cyrillum lib. iv. in *Joan.* cap. 16. Hesychium lib. vi. in *Levit.* cap. 22. Explicationes autem, quas ad ea loca Martyr adhibet, adeo sunt absurdæ, ut magis confirmant argumentum nostrum. Tres autem sunt ejus solutiones. Prima est ad locum Cypriani ; sic autem loquitur Cyprianus in serm. de *Cæna Domini* : « Cæna disposita inter sacramentales epulas obviaverunt sibi instituta antiqua, et nova, et consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum Magister apponit discipulis. » Hoc loco Cyprianus aperte comparat agnum paschalem non cum pane, qui non minus consumitur in cæna, quam agnus, sed cum corpore Christi ; quod ita sumitur in cæna, ut semper integrum maneat. Respondet Martyr, agnum dici consumptibilem, quia cæremonia illa cessare debebat ; panem Eucharistiæ dici inconsumptibilem cibum, quia Sacramentum Eucharistiæ usque ad finem sæculi durabit. Quid magis, quæso, hac explicatione extortum ? Nam non loquitur Cyprianus de cæremonia ipsa in genere, quæ tunc abroganda erat, sed de illo agno particulari, quem tunc

Apostoli cum Domino comederant : « Agno, inquit, consumpto, quem antiqua traditio proponebat. » Sicut igitur ille agnus proprie per comestionem consumptus fuerat, ita e contrario si antithesis valet, cibus inconsumptibilis, non est cæremonia novi Sacramenti in genere, sed est res aliqua particularis, quæ dum comeditur, non assumitur, quæ certe non est panis, sed corpus Christi. Præterea, etiamsi Sacramentum Eucharistiæ durabit usque ad mundi finem, tamen cessabit tandem : quare non recte dici potest inconsumptibilis cibus, nisi ratione rei contentæ, quæ est absolute inconsumptibilis ; alioqui posset omnis panis, et quilibet alius cibus dici inconsumptibilis, quia durabit in specie usque ad mundi finem.

Adhibet deinde aliam solutionem, quæ etiam convenit testimonio Ambrosii, ac dicit posse inconsumptibilem cibum vocari ipsum Domini corpus ; sed quia idem corpus, et eodem modo, (id est, per fidem) percipiunt veteres in agno, quod nos in pane juxta adversarios, ideo Martyr dicit, Cyprianum opponere agnum illum irrationalem non panis, ut par erat, sed corpori Domini, quia agnus ille obscurius significabat corpus Domini, quam noster panis, et res tunc futura erat, quæ jam facta est. Poterant enim veteres propter illam obscuritatem per quemdam tropum dici non habuisse corpus Christi.

At quis non misereatur hujus hominis in tantis angustiis positi ? Nam et falsum est, ut ostendimus, agno illo obscurius significatum esse Christum, quam pane, cum potius multo clarius illo significaretur ; et falsum est etiam saltem de Eucharistiâ, quam Dominus ipse discipulis distribuit, quod rem præteritam significaverit. Significabat Christi mortem, quæ futura erat, non præterita. Et præterea quis ferat tropum illum, quo dicantur non habuisse Christum veteres, et nos dicamur habere, cum eundem Christum et eodem modo, id est, per solam fidem habeamus ? Ad hunc enim modum habendi, parum aut nihil interest, utrum Christus venturus fuerit, an venerit, sicut non magis reficit memoria præteriti cibi, quam et spectatio futuri. Neque refert etiam utrum habeamus per signa clariora, vel obscuriora. Ac, ut similitudine rem illustremus : Si quis dimitteret debitori debitum centum aureorum in gratiam amici, qui donaturus est ei mille aureos post annum, et faceret ei syngrapham

donationis, et obsignaret sigillo paulo rudiori ; deinde post duos annos dimitteret alteri debitum, item centum aureorum in gratiam ejusdem amici, qui ei donavit mille aureos ante unum annum, et daret huic etiam syngrapham donationis, et obsignaret pulcherrimo sigillo : quero, num propter sigilli, et temporis diversitatem posset dici priori debitori datam obsignatam syngrapham, posteriori autem vere debitum remissum ? nullus certe sanæ mentis homo ita loqueretur, et hoc modo tamen loquitur Martyr.

Alter locus erat Ambrosii, qui ita loquitur de manna, sicut Cyprianus de agno paschali : sic enim ait de his, qui initiantur mysteriis, cap. 9 : « Considera nunc, uter præstantior sit, panis Angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vite. Manna illud de cælo, hoc supra cælum ; illud cæli, hoc Domini cælorum ; illud corruptioni obnoxium, si in alterum diem servaretur, hoc alienum ab omni corruptione. » Ad hunc locum non respondet Martyr, sed remittit nos ad solutionem jam datam ad locum Cypriani ; et nos eum remittamus ad superiorem confutationem.

Ad alia testimonia Hieronymi, Origenis, Chrysostomi, Hesychii (nam a Cyrillo fatetur se dissentire) respondet illos tribuere Hebræis tantum symbola, nobis autem rem ipsam ; quia non intelligebant multi Hebræorum, quid symbola significarent, et proinde non habebant nisi externa symbola. At solutio non satisfacit, tum quia Hieronymus, et alii comparant inter se res ipsas, non autem habentes ; tum quia etiam Christiani, qui non intelligunt quid symbola significant, non habent nisi symbola secundum adversarios.

CAPUT V.

Quod Joan. vi. agatur de Eucharistia.

Jam ut ad secundum argumentum ex Scripturis veniamus, probanda est eadem veritas ex promissione Domini, quæ habetur apud Joannem cap. vi. Tria autem de hoc argumento tractanda erunt. Primo dispu-

tandum est, an Joan. vi. loquatur Dominus de Eucharistia. Secundo, deducendum inde argumentum pro veritate corporis Domini. Tertio, solvenda argumenta adversariorum, qui putant Joan. vi. non agi de Eucharistia.

Quantum ad primum, non est controversia, an in toto capite agatur de Eucharistia : constat enim non ita esse. Nam et de miraculo panum, et de fide, et de Incarnatione agitur in magna parte capituli. Solum igitur quæstio est de illis verbis : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (1) ; et de sequentibus fere ad finem capituli.

Ac hæretici quidem hujus temporis fere omnes negant hæc verba ad Sacramentum Eucharistiæ pertinere. Lutherus in libro de *Captivitate Babilonica* cap. i. dicit cap. vi. Joannis in totum seponendum esse, ut quod nihil ad hanc rem pertineat. Idem habet Zwaglius in lib. de *Vera et falsa religione*, cap. de *Eucharistia*, idem Oecolampadius in lib. de *Verbis Domini* : *Hoc est corpus meum*. Idem Martinus Kemnitius in 2. par. *Examinis*, pag. 637. ad cap. l. sess. XXI Concilii Tridentini. Joannes Calvinus videtur quidem nonnullis in alia esse sententia. Nam lib. iv. *Institut.* cap. 17. §. I. et 3. et deinceps tractans de hoc Sacramento, citat. cap. vi. Joannis : tamen §. 33. aperte sententiam suam aperit. Nam cum citasset illa verba, *Quisquis ediderit carnem meam, et liberit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (2), ita subjungit : « Exapiunt, illic non agi de sacramentali esu, quod ego fateor. » Non igitur voluit Calvinus intelligi debere sextum caput Joannis de sacramentali manducatione : citavit tamen verba hujus capituli, cum de Sacramento ageret, quia existimat in hoc capite tractari de spirituali Christi manducatione, cui postea Dominus addidit externa symbola. Id quod clarissime exposuit Petrus Martyr in lib. *contra Gardnerum* par. i. ad solutionem 32. objecti : « De sexto capite, inquit, Joannis an ad Eucharistiam pertineat nos ita respondemus, sermonem ibi de Sacramento cænae non institui. » Et infra : « Quoniam tamen res ipsa, id est, corporis et sanguinis Christi, spiritualis manducatio, et potus ibi luculenter traditur, ad quam postea Evangelistæ ad finem historie suæ declarant, Christum adjunxisse symbola externa panis, et vini, idcirco nos caput illud a

(1) Joan. VI, 52. — (2) Joan. VI, 57.

Sacramento Eucharistiae non putamus esse alienum. » Atque hæc de hæreticorum sententia.

Porro Catholici fere omnes intelligi volunt hujus capituli verba de Sacramento ipso Eucharistiae, si de sacramentali manducatione corporis Domini in Eucharistia. Sunt tamen pauci quidam, qui ut facilius responderent Hossitis, vel Latheranis ex hoc capite probantibus communionem sub utraque specie, docuerunt non agi in hoc capite de sacramentali manducatione et potu, corporis, et sanguinis Domini. In hoc numero sunt Gabriel lect. 84. super canon. Missæ. Nicolaus Cusanus epist. 7. ad Bohemos. Thomas Cajetanus in 3. part. quest. lxxx. art. ult. Ruardus Tapper in explic. artic. 15. Lovaniensium. Joannes Hesselius in lib. de Communionem sub una specie, et Cornelius Jansenius cap. 59. Concordiæ. Multum autem interest inter Catholicos, et hæreticos, licet in sententia eadem convenire videantur; quod Catholici id senserunt optima intentione, ut videlicet facilius defenderent veritatem; hæretici autem, ut eandem facilius oppugnant. Deinde catholici subjiciunt se, ac sua censura Conciliorum, ac Pontificum; quod hæretici non faciunt.

Porro ceteri scriptores Catholici, quos in maximo numero citat Nicolaus Sanderus in libro de Sexto capite Joannis, summo consensu docent in hoc capite agi de manducatione sacramentali; quod sine dubio verissimum est; et probari potest quatuor argumentis. Primo ex hoc ipso loco Scripturæ. Secundo ex testimonio Ecclesiæ. Tertio ex Patribus. Quarto ex absurdis, quæ sequuntur ex adversariorum sententia.

Quantum ad primum, ex ipso textu sumuntur hæc argumenta. Primum, Dominus loquitur de futuro, cum ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* At si panis eo loco significaret Christum ut fide percipitur sine ulla relatione ad species sacramentales, non diceret in futuro. Manducatio enim illa per fidem res est omnium temporum: nam etiam Patres veteris Testamenti ita Christum manducaverant. Et confirmatur ex textu græco, quem hæretici latino anteponebant; sic enim habetur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Ubi illud secundum, *Dabo*, non potest exponi, nisi per vere et proprie futura; ergo et primum, *Dabo*, ita exponi debet. Promisit igitur Dominus carnem suam, non absolute,

sed in Sacramento sumendam, quod promissum implevit in ultima cœna. Confirmatur secundo ex distinctione, quam facit Dominus inter donum Patris, et donum suum. Nam de Patre dicit in presenti: *Pater meus dat vobis panem de celo verum*; de se autem in futuro: *Panis, quem ego dabo*, quia nimirum donum Patris jam aderat, id est, Filius ejus incarnatus: donum Filii, id est, caro in Sacramento, futurum erat.

Secundum argumentum sumitur ex collatione horum verborum, cum verbis cœnæ: tanta enim est similitudo, ut plane clamare videatur divina Scriptura, ibi reddi, quod hic fuit promissum: Hic enim dicitur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita.* Ibi autem: *Accipite et manducate, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis datur in remissionem peccatorum.*

Tertium argumentum ex sequentibus verbis: *Litigabant ergo Judei ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* et ex illis discipulorum paulo infra: *Durus est hic sermo et quis potest eum audire?* Ex his enim colligitur tam Judæos ceteros, quam discipulos ipsos intellexisse aliquid novum, et mirandum proponi a Christo. Dominus autem non correxit eorum sententiam, sed iterum inculcavit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis etc.* Quis credat rem facillimam, qualis est credere in Christum, voluisse Dominum cum tanto officulo discipulorum involvere tot obscurissimis metaphoris, cum potuisset uno verbo rem totam declarare? Et confirmatur, quia solebat Dominus, si quid per parabolas obscure proponeret, postea discipulis explicare, ut patet Matth. xii. de parabolis seminantis, et zizaniorum, et Joan. iii. cum dixisset: *Oportet vos nasci denuo*, et Nicodemus non intellexisset, explicuit paulo post id fieri ex aqua, et Spiritu Sancto, et Joan. x explicuit parabolam de pastore, ovibus, ostio etc. Idem fecit et Joan. xvi de illis verbis: *Manducate, et videbitis me, et iterum manducate et non videbitis me.* Hic autem non explicuit aliter, sed dixit iis, qui non recesserant a *Vultis et vos abire?* quasi diceret, Non habeo aliud quod faciam, insinuavi mysterium, fide hic opus est, qui non vult acquiescere, abeat.

Quartum argumentum, ex illis verbis: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam eternam, etc.* Caro

mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, etc. Ista enim distinctio tam frequens carnis et sanguinis, et cibi ac potus, aperte indicat Christum loqui de communicatione sui sub speciebus panis, et vini: alioqui enim quorsum ista distinctio toties præsertim repetita? Spiritualis enim perceptio Christi per fidem, non eget ista distinctione, cum uno modo fiat: idem enim est manducare, et bibere in sumptione per solam fidem. Adde, quod illa expressio: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*, significat diversum modum sumendi carnem, et sanguinem Christi, qui plane perit, si tollas species sacramentales.

Quantum est, in illis verbis: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, etc.* Siquidem comparatio non fit inter manna, et corpus Christi, ut sumitur sola fide, sed ut sumitur in Sacramento, id quod perspicuum est tum est Apostolo I Corinth. 10, ubi comparat transitum maris rubri cum Baptismo, et manna cum Eucharistia, tum etiam quia corpus Domini, ut sumitur sola fide, non defuit verberibus; immo illud in manna ita sumebant opinionem adversariorum, ut nos sumimus in Eucharistia.

Sextum ex miraculo panum. Adjunctum enim Dominus hanc disputationem illi miraculo, quia multiplicatio illa panum fuit insignis figura hujus Sacramenti.

Septimum ex verbis manducandi carnem, et bibendi sanguinem tam sæpe repetitis, et cum juramento: *Amen, amen*, confirmatis. Illa enim verba non possunt figurate accipi, sed proprie; tum quia semper propria significatio sequenda est, nisi evidenter probetur contrarium; tum quia valde absurdum esset Dominum non semel, sed sæpius juramento confirmasse, oportere manducari ipsius carnem, si hoc non nisi figurate faciendum esset: neque enim juramento confirmare licet, nisi sententiæ apertissimas, et certissimas, et quæ non possint in alium sensum torqueri, ne de tur occasio perjuris. At proprie caro significat carnem, et manducare significat corporalem actionem qua cibus trajectur ab ore ad stomachum. Id autem non fit quando creditur in Christum, sed tantum quando sumitur in Eucharistia; loquitur ergo Dominus de sacramento Eucharistiae.

Octavum ex collatione hujus capituli cum iii cap. ejusdem Evangelii. Sicut enim cap. iii, Dominus, ut Baptismus insinuaret, dixit Nicodemus, et aliquoties repetivit: *Oportet vos na-*

sci denuo, etc. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto: ita hoc loco, ut insinuaret alterum Sacramentum, nimirum Eucharistiae, dixit, et repetivit sæpius: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc. Qui manducat meam carnem etc.* Et sicut eo loco mirabatur Nicodemus, neque poterat capere, quomodo fieri deberet illa regeneratio: sic etiam hoc loco mirantur discipuli, quomodo possit fieri ista manducatio.

Probatur secundo ex testimonio Ecclesiæ. Nam Concilium Alexandrinum, quod approbatum fuit in III Synodo generali, in epist. ad Nestorium exponit illud: *Nisi manducaveritis, de Sacramento hujus perceptione.* Idem facit VII Synodus act. 6. in fine tertii tom. Similiter Concilium Tridentinum sess. 13. cap. 2. exponit de hoc eodem Sacramento illa verba: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Itaque licet ista Concilia non considerint decretum aliquod de hac re, tamen scitis apparet, quid senserint omnes Episcopi trium generalium Conciliorum, et proinde omnis Ecclesiæ, quam illi representabant. Adde, quod in die festo venerabilis Sacramenti, Evangelica lectio proponitur ab Ecclesia ex cap. vi Joan. Adde ultimo, quod Romanus Catechismus, qui omnibus pastoribus communis esse debet, adducit testimonia ex hoc capite, cum de Sacramento Eucharistiae tractat; quæ argumenta ex Ecclesiæ presentis testimonio, licet ab hæreticis contemnantur, tamen Catholicis maxima esse debent.

Probatur tertio ex Patribus. Ac primum, qui commentaria scripserunt in Joannem, summo consensu hæc loca de Sacramento Eucharistiae exponunt, nimirum Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, S. Thomas, Nicolaus Lyranus, et Dionysius Carthusianus. Præter hos interpretes, qui ex proposito Evangelium explicant, Origenes homil. 7 in Num. Athanasius homil. in illud: *Qui dixerit verbum in Filium hominis, et in synopsi Basiliius lib. 1. de Baptismo cap. 3. et in Regulis moralibus, cap. 21. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 4. mystagogica. Theophylus Alexandrinus lib. ii. Paschali; Epiphanius hæres. 53. Theodoretus lib. iv. Hist. cap. 11. Damascenus lib. iv. de Fide cap. 14. Ex latinis Cyprianus serm. de Orat. Dominica, et lib. 1. contra Judæos cap. 21. et in serm. de Cœna Domini. Hilarius lib. viii. de Trinit. Ambrosius lib. vi. de Sacramentis, cap. 1. et de iis qui inquantur mysteriis cap. 8. et lib. iv. de Fide cap.*

5. Hesychius lib. vi. in *Levit.* cap. 22. Eusebius hom. 5. de *Paschate*. Etsi enim Hesychius, et Eusebius videntur Graeci homines fuisse, tamen latine scripserunt. Hieronymus in epist. ad *Hidibiam*, quaest. 2. et in 1. cap. ad Ephes. August. serm. 2. de *Verbis Apostoli* quaest. 37. in *Levitico*. in Ps. xxxiii. concion. 1. de consensu Evangelistarum, lib. iii. cap. 1. et alibi. Leo sermon. 6. de *Sejunio* 7. mensis. Cassiodorus in Ps. cix. Haymo, Sedulius, et Primasius in cap. x, et xi. ad *Corinth.* Gregorius lib. vii. *moral.* cap. 4. Isidorus lib. i. de *Officiis divinis* cap. 18. Bernardus serm. 1. in *vigilia Nativit.* et serm. i. de *Paschate*.

Ad haec loca respondent Ruardus, et Jansenius, Patres in homiliis ad populum praesertim, accommodasse verba Joan. vi. ad sacramentum Eucharistiae. At major pars auctorum allegatorum, scripsit commentaria, vel disputationes, in quibus litteralis sensus exprimi debet, non sensus mystici, et accommodationes. Et sane si licet hoc dicere de isto capite, cur non licebitidem dicere de cap. iii. Joan. nimirum Patres accommodasse eum locum ad Baptismum? Adde, quod adversarii ne unum quidem proferre possunt, qui docuerit hunc locum Joannis intelligi debere solum de spiritali manducatione, et nullo modo de sacramentali.

Praeter hos Patres notandi sunt alii posteriores doctores, ne quis putet recentiores Catholicos contrarium sensisse, exceptis illis paucissimis, quos supra nominavi. Ita igitur exposuerunt, qui scripserunt olim contra Joannem Scotum, vel Berengarium, ut Paschasius lib. de *Sacramentis* cap. 14. Adelmanus in epist. ad *Berengarium*, Guitmundus lib. iii. Algerus lib. i. cap. 10. 12. et 17. Ita etiam Scholastici qui postea secuti sunt cum magistro lib. iv. dist. 10. Ita quoque Thomas Waldensis contra Wiclefum tom. ii. de *Sacramentis* cap. 92. et 94. et Joannes Gerson contra Hussitas in lib. de *Communione laicorum*. Denique nostro tempore contra Lutheranos plurimi, sed praeter alios Nicolaus Sanderus, librum integrum scripsit de hac re.

Probatur quarto haec eadem veritas ex absurdis, quae sequerentur. Primo, sequeretur Joannem nihil plane scripsisse de hoc Sacramento; nam nusquam attingit hanc materiam nisi hoc loco. At certe valde absurdum est,

Evangelistam primum, et diligentissimum in summis mysteriis explicandis, nihil de hoc summo Sacramento scriptum reliquisse, praesertim cum tam multa scripserit de Baptismo. Quare Augustinus lib. iii. de *Consensu Evangelistar.* cap. i. monet, Joannem nihil scripsisse de cena Domini in proprio loco, ut ceteri facerent, quia plurima de ea re ante scripserat. Secundo sequeretur, Christum nunquam explicuisse fructum, aut excellentiam hujus sacramenti, cum id tam saepe fecerit de Baptismo: nam in ultima cena solum instituit, sed nihil addidit ad ejus explanationem. Et confirmatur, quia (ut Chrysostomus annotavit in comment. cap. xxvi. Matth.) Apostoli sine dubio commoti fuissent, et turbati, cum audiebant: *Accipite, et comedite, hoc est enim corpus meum* (1), nisi antea instructi fuissent. Tertio, sequeretur nullum exstare praecipuum divinum de hoc sacramento percipiendo. Nam apud alios Evangelistas solum exstat institutio, et quoties Sacramentum sumitur, id fiat in memoriam Dominicae passionis. Argumenta in contrarium solvantur infra cap. 7.

CAPUT VI.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex cap. VI. Joannis.

Nunc jacto fundamento solidissimo, possumus inde sumere aequo solidum argumentum ad probandam veram praesentiam corporis Domini in Eucharistia. Dominus enim loquens de pane, quem daturus erat in cena, diserte dixit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (2).

Posset autem dupliciter hoc argumentum refutari. Primo, si quis diceret (quod revera dicunt haeretici) per panem hoc loco intelligi Christum absolute, non autem ut est in Sacramento sub speciebus. Sed haec solutio profligata jam est omnibus argumentis, quae fecimus capite superiori.

Secundo, si quis admitteret, per panem intelligi Eucharistiam, sed diceret, panem illum Eucharisticum dici carnem Christi, non proprie sed figurate, sive tropus sit in verbo est sive in nomine caro.

Haec autem solutio refutanda est fusius in

explicatione verborum illorum: *Hoc est corpus meum*; nunc autem refutari potest ex verbis hujus ipsius loci multipliciter, et quidem solidissime. Primo, ex comparatione panum miraculo multiplicatorum, et mannae, quod pluit in deserto. Dominus enim contendit panem hunc suum, quem daturum se pollicebatur, praestantiorum esse utrisque. At certe simplex panis ob solam significationem corporis Christi non praestat panibus illis miraculo creatis, et multo minus ipsi mannae, quod etiam Christum significabat, ut supra ostendimus. Praeterea illi signum petebant a Christo, objicientes illi manna, quod non sine magno miraculo pluebat patribus in deserto; Christus autem respondet se daturum panem de caelo verum. Nullum autem est miraculum in pane communi significante corpus Christi; neque etiam in apprehensione, et manducatione Christi per fidem. Denique Dominus aliquid promisit, quod Patres non habuissent: sicut illi habuerunt manna, quod nos non habemus. At carnem Christi per figuram, sed significative etiam patres habuerunt.

Secundo, ex dubitatione Capharnaitarum, qui sine dubio intellexerunt veram carnem a Christo promissam; et similiter ex offensione discipulorum, qui eodem modo verba Christi intellexerant: quorum opinionem Dominus non correxit; sed arguit eorum dubitationem. At quis credat, Dominum, qui tantopere sollicitus hominum salutem, passurum fuisse, ut tot discipuli ab ipso discederent, si potuisset uno verbo eos revocare, dicendo se figurate loqui; et rem facillimam creditu se proposuisse?

Tertio ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem*. Nam in apprehensione Christi per fidem, non solum non est vera manducatio, sed nulla potest fingi distinctio inter cibum et potum, ut supra diximus; ergo hic promittitur vera caro, et verus sanguis, qui manducari et bibi possunt.

Quarto, ex illis verbis: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Ista enim dupliciter exponi solent, et utraque expositio confirmat nostram sententiam. Una expositio est, quod voluerit Dominus rem unam mirabilem alia mirabiliore, vel aequae mirabili confirmare. Sicut enim cum dubitabant Judaei, an Chri-

stus posset remittere peccata, id ipse probavit, sanando paralyticum, Matthaei ix, et eidem saepe alibi fecit, ut Joan. i. cum Nathanaele, et Joan. iii. cum Nicodemo. Ex qua expositione sequitur veritas nostrae sententiae: si enim Dominus non promississet veram carnem suam se daturum in Sacramento, non fuisset opus probare potentiam suam exemplo Ascensionis.

Altera expositio est, quam indicare mihi videtur Chrysostomus in commentario, et sane valde litteralis, quod Dominus reprehendat incredulitatem discipulorum, ac doceat, majorem occasionem eos habituros dubitandi in Christi absentia, si in ejus praesentia dubitant, quasi dicat: Hoc vos scandalizat, quod carnem meam vobis edendam dare velim? quid ergo facietis, quando in caelum ascendero, et tam procul a vobis abierit corpus meum? quomodo tunc poteritis credere idem corpus vobis in Eucharistia praesens exhiberi? Porro haec etiam expositio mirifice confirmat Catholicam veritatem. Nam si Dominus solum promississet corpus suum fide percipiendum, non fuisset difficultus, sed facilius ita illud sumere eis, qui vidissent ascensionem Christi: ascensio enim conspicua roboravit Apostolos in fide; non ergo Dominus diceret: *Quid ergo si videritis Filium hominis ascendentem?*

CAPUT VII.

Solvuntur objectiones adversariorum.

Ad hoc nostrum secundum argumentum ex cap. vi. Joan. nihil habent, quod objiciant, nisi caput illud ad Sacramentum non pertinere. Solvenda igitur sunt eorum argumenta.

Primum argumentum Lutheri est, quo utitur etiam Kemnitius, et alii. Cena Domini instituta fuit pridie passionis Christi. Sermo autem ille, qui describitur Joan. vi. habitus est integro anno ante Christi passionem; non igitur in eo de cena agitur. Confirmat Kemnitius, quia si ideo Papistae reformare voluerint Communionem, quia Joan. vi. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*; oportebit etiam dicere in cena solam aquam

(1) Math. XXVI, 26. — (2) Joan. VI, 52.

(1) Joan. VI, 55. — (2) Joan. VI, 62 et 63.